

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

آیه ارتداد

استاد راهنما: حجت الاسلام پوریدخشان

نویسنده: موسی الرضا حسن نژاد

آذر ۱۴۰۲

موسسه بیان معرفت

چکیده

عده‌ای از علمای اهل سنت برای عقیده‌اند که آیه ۵۴ سوره مائده ارتداد از آیاتی است که درباره ابوبکر نازل شده و برای اثبات خلافت ابوبکر به آن استدلال می‌کنند البته با بررسی استدلالات اهل سنت به آیه و تحقیق در بعد شخصیتی ابوبکر و زمان خلافت او در مقایسه با امام علی و همچنین نظر مفسرین شیعه و اهل سنت در مورد این مسئله ثابت می‌شود که این آیه نه تنها در شأن ابوبکر نبوده بلکه به وسیله مویدات فهمیده می‌شود که این آیه از ادله خلافت امیرالمومنین و در شأن حضرت علی است

آیه ارتداد مائده ۵۴

- ✓ من یرتد منکم عن دینه
- ✓ یحبهم و یحبونه
- ✓ اذله علی المومنین
- ✓ اعزه علی الکافرین
- ✓ یجاهدون فی سبیل الله

و لا یخافون لومۃ لائم

استدلال اهل سنت به آیه

(۱) فخر رازی: ویژگی‌هایی در آیه با ابوبکر سازگاری دارد چون وی در دوره خلافتش با مرتدینی مانند قبایل فزاره غطفان و جنگید و مبارزه ابوبکر با مرتدین نسبت به حضرت علی در رتبه بالاتری بوده چون ابوبکر با مرتدین در راستای تثبیت اسلام جنگید اما مبارزات علی در راه تثبیت امامت بود^۱.

(۲) ابن ابالحدید: قاضی عبدالجبار می‌گوید با توجه به حوادث بعد از رحلت پیامبر و جنگ ابوبکر با مرتدین معلوم می‌شود که ابوبکر و سپاهش مقصود خدا در این آیه بوده و چون خدا او و سپاهش را دوست دارد و آنها خداوند را دوست دارد راه آنان درست است^۲.

^۱ التفسیر الکبیر ج ۱۲ ص ۲۰-۲۲ ذیل آیه ۵۴ سوره مائده

^۲ الجامع لاحکام القرآن ج ۳ ص ۴۲۷ ذیل آیه ۵۴ مائده

۳) قرطبی: با توجه به مبارزه خلفا با مرتدین آیه شامل همه آنها می‌شود^۳

استدلال به محتوای آیه

یحیی و یحیون: کسانی که با مرتدین می‌جنگند خدا را دوست دارند و آنان هم خدا را دوست دارند و واجد این شرایط ستمگر نخواهد بود و ابوبکر در امامتش برحق بوده و ستمگر نیست

اذلة علی المومنین اعزة علی الکافرین: گروهی که در برخورد با مومنان فروتن بوده و در برابر کفار قدرتمند هستند این ویژگی بر ابوبکر تطبیق دارد چون در زمان پیامبر در مکه از ایشان دفاع کرد و در زمان خلافت خودش هم با مرتدین جنگید

یجاهدون فی سبیل الله ولا یخافون لومة لائم: کسانی که عهده دار جنگ با مرتدین خواهند شد در راه خدا می‌جنگند و از ملامت دیگران نمی‌ترسند بهره ابوبکر از این ویژگی بیشتر است چون او از اوائل بعثت و ضعف اسلام همراه پیامبر با مشرکین می‌جنگید

استدلال اهل سنت به روایات

۱. عده ای قول اعتقاد به نزول آیه در شان ابوبکر و اصحابش را به علی ع و حسن بصری و قتاده نسبت داده اند

۲. گروهی هم شان نزول آیه را در مورد ابوبکر و عمر و اصحابشان میدانند

بررسی استدلال اهل سنت به آیه:

تطبیق ویژگی ها بر ابوبکر:

- جنگ با مرتدین: مردم بعد از رحلت پیامبر چند دسته بودند
- در زمان ابوبکر

(a) گروهی که اسلام را نپذیرفتند و کارشکنی کردند ارتداد در این مورد صدق نمی‌کند

^۳ شرح نهج البلاغه ج ۱۳ ص ۱۸۴-۱۸۵

(b) گروه‌هایی مانند بنومدلج به ریاست اسود انسی و بنوحنیفه به ریاست مسیلمه که در زمان حیات پیامبر ادعای نبوت کردند و پیامبر برای مقابله با آنها نیرو اعزام کرد این گروه هم از محل بحث خارجند چون طبق استدلال آیه به خلافت ابوبکر این مرتدین نباید در زمان پیامبر موجود باشند^۴

(c) عده‌ای که مسلمان بودند و به خاطر عهدی که در غدیر بسته بودند با ابوبکر بیعت نکردند و به او زکات ندادند و علمایی مانند ابن کثیر دمشقی^۵ و محمد ابن ادریس شافعی^۶ این را نقل کردند و همچنین طبری هم در مورد جنگ خالد بن ولید با قبیله مالک بن نویره و قتل مالک و قبیله اش و تجاوز به همسرش مینویسد^۷

➤ ابن ابی الحدید با نقل مطالبی از سید مرتضی استدلال قاضی عبدالجبار را رد می‌کند و به حمایت از سید مینویسد سید مرتضی در پاسخ قاضی می‌توانست چنین بگوید چرا کسانی را که ابوبکر و سپاه او با آنان جنگیدند مرتد می‌نامید مرتد به کسانی می‌گویند که دین اسلام را پذیرفته باشند و سپس آن را انکار کند اما کسانی که از دادن زکات به ابوبکر امتناع کردند اصل دین اسلام را انکار نکردند بلکه به آیه خذ من اموالهم صدقه استدلال و معتقد بودند زکات را باید به کسانی بدهند که دعای او باعث آرامش آنان می‌شود^۸

- یحیهم و یحبونه: این ویژگی بر ابوبکر تطبیق ندارد
- بنابر قید لیس بفرار ابوبکر و عمر خارج میشوند چون آنها در جنگ ها فراری بودند
- اذله علی المومنین: این ویژگی هم بر ابوبکر تطبیق ندارد به دلیل

- I. اعتراف ابوبکر به شیطان درونش
 - II. دستور ابوبکر به برخورد شدید با حضرت علی
 - III. دستور جنگ با متحصنین در خانه حضرت زهرا
 - IV. برخورد سختگیرانه در قضیه فدک نسبت به حضرت زهرا
 - V. حمایت از جنایت خالد بن ولید در قتل مالک بن نویره و..
 - VI. آتش زدن فجاءة سلمی
- تندخویی های عمر بن خطاب

^۴ التفسیر الکبیر ج ۱۲ ص ۱۹ ذیل آیه ۵۴ مائده

^۵ البدایه و النهایه ج ۶ ص ۳۱۵ حوادث سال ۱۱ هجری

^۶ الام ج ۲ جزء ۴ ص ۲۳۲ کتاب قتال اهل البغی

^۷ تاریخ الامم و الملوک ج ۲ ص ۲۶۱ حوادث سال ۱۱ هجری

^۸ شرح نهج البلاغه ج ۱۳ ص ۱۷۸

- i. تهدید به آتش زدن خانه حضرت زهرا
- ii. کتک زدن فاطمه س و سقط فرزندش
- iii. ترساندن زن حامله و سقط جنینش
- iv. دستور به قتل سعد بن عباد

• اعزّه علی الکافرین: این ویژگی بر ابوبکر تطبیق ندارد چون اثری از مبارزه او با دشمنان و قتل آنان در منابع اهل سنت وجود ندارد بلکه در بسیاری از جنگ ها فرار کرده است و این ویژگی به علی ع اختصاص دارد .
نمونه‌هایی از مبارزات حضرت علی

- جنگ خندق و نبرد با عمرو بن عبدود
- جنگ احد و نبرد با طلحه بن ابی طلحه

بررسی روایات شان نزول

+ روایات معارض

° اهل یمن: اکثر مفسرین اهل سنت بر این عقیده اند مانند مجاهد طبری ابن ابی حاتم و عده ای آن را مربوط به اشعریون اهل یمن میدانند مانند قرطبی و آلوسی

° انصار

° مهاجرین

° قبایل کنده و اشجع

° ایرانیان: با استناد به روایاتی که از پیامبر درباره ایرانیان نسبت به وعده خدا در مورد مبارزه با مرتدین نقل شده

° فیروز دیلمی و اصحابش

° حضرت علی: شواهد: الف: تطبیق فقره یحب الله و رسوله جمله پیامبر در جنگ خیبر با فقره یحبهم و یحبونه

آیه

ب: قرینه بودن آیه ولایت (۵۵مائه) برای نزول آیه قبل درباره علی

تطبیق آیه بر حضرت علی

✓ تطبیق ویژگی های در آیه

☆ جنگ با مرتدین: در زمان حضرت علی

نووی: همه فقهای حجاز و عراق از هر دو گروه اهل حدیث و اهل رای و قیاس از جمله مالک شافعی ابوحنیفه و.. حضرت علی را در جنگ‌های صفین و جمل حق می‌دانستند
جاحظ: همه فقهای اهل سنت جنگ حضرت علی با خوارج را جایز می‌دانند

☆ یحبهم و یحبونه: این ویژگی بنا بر روایت متواتر جنگ خیبر در منابع شیعه و سنی بر حضرت علی تطبیق دارد
▪ فقره یحب الله ورسوله و یحبه الله و رسوله با فقره یحبهم و یحبونه مطابقت دارد و در مورد علی ع صدق میکند

☆ اذله علی المومنین

حضرت علی ع: شواهد این نظریه:

الف: انطباق فقره یحبهم و یحبونه در آیه با فقره یحب الله ورسوله و یحبه الله ورسوله در سخن پیامبر در روز جنگ خیبر

ب: قرینه بودن آیه ولایت (انما ولیکم الله...) برای نزول آیه قبل درباره علی ع به اعتقاد اکثر مفسرین شیعه و سنی

☆ اعزه علی الکافرین

بنا بر گواهی حوادث صدر اسلام و نبردهای علی با مشرکین هیچ کس از ایشان برتر نیست به عنوان نمونه:
مورد اول: جریان جنگ خندق و نبرد علی با عمر بن عبدود و عبارت های (رویاری اسلام در مقابل کفر، ضربت علی افضل من عباده الثقلین)

مورد دوم: شجاعت علی در جنگ احد در دفاع از پیامبر و نبرد با طلحه بن ابی طلحه

+ نظر مفسرین شیعه

° آیه عام است بر هر واجد شرایطی منطبق میشود

° اشاره دارد به ظهور مهدی عج و تشکیل دولت توسط ایشان و رجعت

° جنگ های علی ع با ناکثین و قاسطین و مارقین

مؤیدات نظریه سوم

الف. جریان جنگ خیبر و فرمایش پیامبر درباره حضرت علی

ب. ماجرای صلح حدیبیه و درخواست از پیامبر برای بازگرداندن غلامان و بی سوادان آنها و وعده پیامبر به گردن زدن مشرکین توسط علی ع که مشغول پینه کردن کفش های پیامبر بود

ج. استدلال حضرت علی به این آیه درجنگ جمل

*شیخ طوسی با استناد به قول علی ع می فرماید: مقوی نزول آیه درباره علی ع این است که مسلمانان علی را کامل ترین فرد دارای این اوصاف میدانند و کسی را همتای او نمیدانند و در ادامه مینویسد قول معتقدین به نزول آیه درباره ابوبکر از حقیقت دور است چون اوصاف غلیظ در برابر کفار و مجاهدت در راه خدا در ابوبکر نیست بلکه او حتی احدی از کفار را نکشته و در جنگ ها فراری بوده و تنها دلیل تطبیق ابوبکر بر مصداق آیه تعصب های مذهبی و جاهلی است

فهرست منابع

۱. قرآن کریم، سوره مائده

۲. تفسیر الکبیر، فخررازی

۳. الجامع لاحکام القرآن، قرطبی

۴. شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید

۵. مجمع البیان فی تفسیر القرآن، طبرسی

۶. تفسیر القمی، علی بن ابراهیم قمی

۷. صحیح بخاری، محمد بن اسماعیل بخاری

۸. الکافی، کلینی

۹. المستدرک علی الصحیحین، حاکم نیشابوری

۱۰. المسند، احمد بن حنبل

۱۱. التبیان فی تفسیر القرآن، شیخ طوسی

۱۲. تفسیر القرآن العظیم، ابن کثیر

١٣. البحر المحيط، ابوحيان الاندلسى
- ١٤.الكشاف عن حقائق غوامض التنزيل، زمخشرى
- ١٥.بحار الانوار، علامه مجلسى
- ١٦.عمده عيون صحاح الاخبار، ابن بطريق
- ١٧.البدايه و النهايه، ابن كثير
- ١٨.الام. الشافعى
- ١٩.تاريخ الامم و الملوك، محمد بن جريرطبرى
- ٢٠.المصنف فى الاحاديث و الاثار، ابن ابى شيبه
- ٢١.الطبقات الكبرى، ابن سعد
- ٢٢.انساب الاشراف، بلاذرى
- ٢٣.الكامل فى التاريخ، ابن اثير جزرى
- ٢٤.كنز العمال، متقى هندى
- ٢٥.الاستيعاب فى معرفه الاصحاب، ابن عبدالبر